

BORAVAK NIKOLE FIRENTINCA U ZADRU

KRUNO PRIJATELJ

Boravak Nikole Firentinca u Zadru nije do sada bio arhivski utvrđen. Dokument koji ovdje objelodanjujemo potvrđuje nam i dokumentom boravak velikog renesansnog kipara i arhitekta u ovoj gradu i omogućuje nam na novi način sagledati način njegova rada upotpunjujući naša dosadašnja saznanja o ovom značajnom kiparu i arhitektu koji je imao vrlo krupnu ulogu u umjetnosti Dalmacije druge polovice XV stoljeća.

Ovaj je dokumenat ugovor koji je 14. listopada 1485. sklopio Firentinac koji se ovdje naziva »prudens vir magister Nicolaus Joannis Florentinus lapicida habitator Tragurii« s opatom benediktinskog samostana sv. Krševana Deodatom Venierom. Autor trogirske kapele sv. Ivana Ursinija i rukovodilac treće faze zidanja šibenske katedrale, koji je tada »moram trahens hic Jadre partibus«, obećao je tom opatu, koji se spominje i povodom drugih umjetničkih zahvata u Zadru u to doba, izraditi »unum opus lapideum certarum fenestrarum cum suis ornamentis proportionaliter et figuris, pulcrum, bonum ac bene laboratum«. Prema tekstu ovog opširnog i detaljnog dokumenta Nikola je morao te, ukrasima i figurama dekorirane, prozore donijeti — najvjerojatnije ih je izrađivao u svojoj šibenskoj radionici — u Zadar do kraja kolovoza 1486, te na licu mjesta ih postaviti na određeni zid do kraja listopada iste godine. Za taj je posao Nikola imao dobiti 134 zlatna dukata, od čega je odmah dobio 34 kao predujam, dok je sam opat morao voditi brigu za alat za podizanje kamenih ploča, za vapno pomiješano sa pijeskom i za izradu unutarnjeg zida. Zanimljivo je, što se u dokumentu navodi, da je Nikola morao izvesti te prozore prema skici na papiru (»per designum modum et formam super certis foliis papi-reis«), koju je bio prethodno izradio, a koju mu je opat, u znak velikog povjerenja u njegovu sposobnost i poštenje, bio ostavio da zadrži kod sebe.¹⁾

¹⁾ Dokument glasi
(1485, indictione IIII)

Eisdem millesimo et indictione, die Veneris XXIII octobris.
Tempore illustrissimi principis etc... nec non regimini viri magni-

Iako nam se sami prozori Firentinca za samostan sv. Krševana u Zadru nisu sačuvali, ovaj dokument ilustrira metodu i način Firentinčeva rada van sjedišta i otvara ponovno neka pitanja u vezi sa majstorovom aktivnosti u Zadru.

fici etc... Ibi reverendus pater in Christo et dominus dominus Deodatus Venerius Dei et apostolice sedis gratia abbas Sancti Grisogoni Jadrensis ex una, et prudens vir magister Nicolaus Joannis Florentinus lapicida habitator Tragurii nunc moram trahens hic Jadre partibus ex altera, in Jesu Christi nomine sponte ac libere ac unanimiter et concorditer ad has conventiones et pactiones devenerunt, videlicet dictus Magister Nicolaus lapicida se obligando promisit facere realiter et cum effectu eidem domino abbati ibi presenti et acceptanti unum opus lapideum certarum fenestrarum cum suis ornamentis proportionaliter et figuris, pulcrum bonum ac bene laboratum et conductum huc Jadram in curiam ipsius domini abbatis ad pedes laborerii in dicta curia ubi prefatus dominus abbas extra et ante eius cameram intendit laborari et fabricari facere pro decoratione dictus eius monasterii, et hoc per totum mensem augusti proxime venturi 1486, et inde usque per totum mensem octobris mediante subsecutorum ponere sive poni facere in laborerio omnes lapides dicti operis sursum ad suum locum ut decet, et hec omnia omnibus sumptibus et expensis ipsius magistri Nicolai, hoc excepto et declarato quod dictus dominus abbas dare sive dari facere debeat ac teneatur sibi magistro Nicolao omnia ordigna necessaria ad trahendum sursum dictos lapides ipsius operis ac calcem preparatum illic in curia cum sabulone ut decet nec non fieri facere murum a parte intus dicti operis omnibus sumptibus et expensis prelibati domini abbatis. Quod opus lapideum cum suis fenestris ut premissum est sit et esse debeat prout dictus magister Nicolaus ostendit ibi eidem domino abbati per designum modum et formam super certis foliis papireis. Qua designa idem dominus abbas voluit penes illum magistrum Nicolaum remanere quum multum et largo modo se confidit de eo et de eius bonitate ac sufficientia quia est persona bone conditionis vite et fame. Et versa vice antelatus reverendus dominus abbas promisit dare et solvere eidem magistro Nicolao ibidem presenti contentanti et ita petenti pro his omnibus laboreriis supradictis pro eius labore et mercede ducatos centumtrigintaquatuor auri, si et in quantum illa laboreria idem magister Nicolaus fecerit et adimpleverit ut premissum est, cuius quidem pretij dicatorum ducatorum centumtrigintaquatuor auri suprascriptus magister Nicolaus dixit contentus et confessus fuit se habuisse atque recepisse, habuitque et recepit ibi in presentia omnium nostrorum infrascriptorum a prefato domino abbati ibi presente dante et solvente ducatos trigintaquatuor auri pro capara et parte suprascripti laborerii et operis in pecunia numerata, videlicet ducatis aureis. Que quidem omnia et singula suprascripta prenominate partes promiserunt... Actum Jadre in et super ballatorie dicti monasterii S. Grisogoni coram viro nobile Jadrensi ser Joanne de Grisogonis condem viri nobili ser Antonii Schodovia honorabili iudice examinatore, presentibus discretis viris magistro Joanne Hermani aromatario, Paulo de Vegurio mercatore et Marco Spingarolich civibus et habitatoribus Jadre festibus habitis ad hoc vocatis specialiter et rogatis.

(Fali potpis egzaminatora)

(Acti not. Ivana de Salodis, Instr. b. III, f. 2, uz taj datum)

Tekst dokumenta je donesen po prepisu G. Prage u biblioteci Marciani u Veneciji (Marc. Ital. VI, 528, Silloge doc. di G. Praga n. XXIV, dok. str. 594—595).

Nedavno je C. Fisković uvjerljivo atribuirao na temelju stilske analize Nikoli Firentincu četiri rada u Zadru: podprozornike sa kuća Ghirardini i Pasini s anđelima koji nose vijenac cvijeća i voća te sa plemićkim grbovima, lunetu sa portala palače obitelji da Ponte i grb obitelji Detrico u franjevačkoj crkvi.²⁾

Najznačajnija Firentinčeva djela u Zadru su podprozornici spomenutih dviju zadarskih kuća, od kojih se onaj sa kuće Ghirardini na Nazorovom trgu sačuvao još »in situ«, dok je prozor Pasinijeve kuće stradao zajedno sa čitavom zgradom u bombardiranju, tako da nam se sačuvao samo oštećeni i fragmentarni ulomak u zadarskom Arheološkom muzeju. Te je podprozornike bio pred više od pedeset godina atribuirao A. Venturi Jurju Dalmatincu,³⁾ sa čime su se bili složili G. Praga i G. Bersa,⁴⁾ dok je D. Frey bio Jurju pripisao onaj na Ghirardinijevoj kući, a onaj na Pasinijevoj atribuirao nekom Jurjevom sljedbeniku.⁵⁾ C. Cecchelli je posumnjao u tu atribuciju Jurju i — povezujući anđele na ovim podprozorcima s anđelima koji drže baklje u Alešijevoj i Firentinčevoj kapeli trogirske katedrale — pretpostavio da bi i zadarski podprozornici mogli biti njihovo djelo ne odlučujući se kome od dvojice da ih pripiše.⁶⁾ Posljednji je o njima u više navrata pisao C. Fisković, koji je i sam ranije te podprozornike držao Alešijevim radom, a zatim u svojoj knjizi o zadarskim sredovječnim majstorima i u posebnoj studiji detaljnom stilskom analizom obrazložio uvjerljivu atribuciju istih Nikoli Firentincu.⁷⁾

U svojoj studiji je Fisković uočio da u podprozorniku Ghirardinijeve kuće, nad kojim je izraziti kasnogotički prozor, ima u plastičnosti, obliku štita grba i raščlanjenom gornjem profilu nekih gotičkih tragova, dok je podprozornik Pasinijeve kuće izrazito renesansnog karaktera u blažoj kompoziciji anđela, renesansnom obliku grba i jednostavnijem gornjem profilu. Dok je za Ghirardinijev podprozornik Fisković pretpostavio, da ga je Nikola mogao izraditi godine 1472, kada je Aleši bio došao u Zadar i započeo pregradnju crkve sv. Marije (pretpostavljajući da je Aleši možda autor samog kasnogotičkog prozora), za Pasinijev smatra da je teško utvrditi da li ga je Firentinac izradio nakon 1477. kada je radio bez primjese

2) C. Fisković, Radovi Nikole Firentinca u Zadru, Peristil 4, Zagreb 1961, str. 61—76.

3) A. Venturi, Storia dell'arte italiana VI, Milano 1908, str. 1010.

4) G. Praga, Guida di Zara, Zadar 1925, str. 31—32, G. Bersa, Guida storico-artistica di Zara, Trst 1932, str. 85, 104.

5) D. Frey, Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini, Jahrbuch der K. K. Zentral-Kommission für Denkmalflege, Wien 1913, pos. otisak, str. 71.

6) C. Cecchelli, Zara — Catalogo delle cose d'arte e d'antichità, Roma 1932, str. 182.

7) C. Fisković, Zadarski sredovječni majstori, Mogućnostj br. 2, Split 1957; C. Fisković, Zadarski sredovječni majstori, Split 1959, str. 54—55; C. Fisković (1961), str. 61—76.

Alešijeve kićene gotike u čistom renesansnom stilu na katedrali grada Šibenika.

Imajući sada u vidu ovaj dokumenat o boravku Nikole u Zadru god. 1485-86, kad je upravo radio podprozornike za sv. Krševana, možemo — iako se ne može kategorički isključiti i koji raniji Firentinčev boravak u Zadru, već se čak može i pretpostaviti — povezati podprozornik Pasinijeve kuće čistih renesansnih oblika u ovaj majstorov zadarski boravak. Što se tiče podprozornika kuće Ghirardini možemo pretpostaviti da je izrađen ranije, premda se ne može kategorički isključiti ni mogućnost da je nastao u ovom dokumentiranom majstorovom boravku uz pretpostavku da je naknadno uklopljen u gotički prozor, da je oblik grba bio uvjetovan heraldičkom shemom i da je naglašeniji profil odraz majstorove tendencije usklađivanja sa kasnogotičkim oblikom prozora.

Grb obitelji Detrico u franjevačkoj crkvi se i dosad datirao oko god. 1480. kada je ta plemićka obitelj bila podigla renesansnu kapelu sv. Križa u zadarskoj crkvi sv. Franje. Istina je, da grb ima gotički oblik i u formi štita i u oblikovanju nemirnog dekorativnog lišća, ali je već Fisković istaknuo da gotičko lišće i stil su heraldička shema, koja je majstoru očito bila ikonografski uvjetovana. Mislim, stoga, da se i izrada ovoga grba slobodno može povezati s ovim dokumentiranim Nikolinim zadarskim boravkom.

Luneta portala kuće obitelji da Ponte prikazuje dva anđela koji podržavaju štit grba na čijem su polju u doba baroka uklesani elementi grba te obitelji. Luneta, a i čitav portal, okruženi su gotičkim »užetom«, a i oblik grba ima donekle gotičku formu, no već je Fisković iznio podatak, da je ovaj ornament kasnogotičkog »užeta« Nikola bio upotrebio oko god. 1476. na polupilonima triumfalnog luka male apside u crkvi sv. Sebastijana u Trogiru. Datiranje ove lunete ostaje otvoreno pitanje, jer nemamo nekih bitnih elemenata za dataciju, ali se ne može isključiti i njeno datiranje u deveti decenij pretpostavljajući da je gotičko »uže« zamisao arhitekta zgrade, koji je mogao zastupati konzervativnu kasnogotičku struju.

Pojava Firentinčevih podprozornika za samostan sv. Krševana mogla je ostaviti suvremenim zadarskim klesarima duboki utisak, te se s njom mogu povezati indirektno još neki zadarski podprozornici, u prvom redu onaj sa grbom nadbiskupa Valaressa i konjskim lubanjama sa kojih visi raskošni feston, a koji se nalazio u dvorišnom zidu nadbiskupove palače, kao i podprozornik sa ovnujskim glavama i festonom, na kome je otučen grb početkom XIX stoljeća, da bi se u nj uklesao njemački prigodni natpis. Taj je podprozornik sa iste nadbiskupove palače dospio u dječji park u Zadru.⁸⁾

Nadbiskup Valaresso je sjedio na zadarskoj nadbiskupskoj stolici od 1450. do godine 1495. Iako je on mogao i ranije dati izraditi

⁸⁾ I. Petricioli, Stara nadbiskupska palača u Zadru, Tkalčićev zbornik I, Zagreb 1955, str. 93; C. Fisković (1959), str. 61; C. Fisković (1961), str. 70—71.

svoj podprozornik, tim više što je imao i ličnih veza s Donatellom još godine 1453. kad je kod njega naručivao nacрте za »feste romane« (što se može protumačiti i kao »festoni« tj. renesansni podprozornici sa festonima), te premda je i sam opat Venier koji se spominje u našem dokumentu, bio godine 1482. naručio šest prozora od klesara Tome iz Faenze i brata mu Bona iz Milana, možemo sa priličnom vjerojatnosti postaviti pretpostavku, da je nadbiskup naručio prozor sa svojim grbom i konjskim lubanjama na dvorišnom zidu svoje palače tek nakon Nikolinog rada na samostanu sv. Krševana godine 1485-86. To je, naime, čak vrlo vjerojatno, jer znamo, da je godine 1489. zadarski plemić Saladin Sope bio sklopio ugovor sa splitskim klesarom Petrom Meštrićevićem, da mu izradi tri prozora koja će imati reljefne podprozornike s harpijama, ovnujskim i konjskim glavama, slične onima na pročelju i u dvorištu nadbiskupove palače. Poznato je, da se obično za uzorak uzima suvremeni objekt ili djelo, koje je nastalo malo ranije od naručenog i koje je još »u modi«.9)

Zanimljivo je, da u Zadru susrećemo ukrašene figuralne podprozornike više nego li u bilo kojem drugom dalmatinskom gradu i da je ta pojava tipična za Zadar na posebni način. Poznati su tako podprozornik sa dva anđela koji nose cvjetni vijenac s grbom na palači de Nassis, pa podprozornici s pticama, lavljim glavama, životinskim lubanjama, dječakom u kaležu koji nosi girlandu voća sa lavovima okolo. Kvalitet ovih podprozornika nije takav da ih se može atribuirati samom Nikoli Firentincu, ali — ne osporavajući mogućnost da su neki mogli prije nastati — prilično je vjerojatno, da su baš majstorov boravak u Zadru i njegovo djelo na samostanu sv. Krševana mogli imati odlučan utjecaj u genezi i širenju toga motiva.10)

Iz svih ovih razloga dokument o Nikolinom boravku u Zadru ima svoje neosporno značenje za životnu i umjetničku biografiju ovoga majstora.

9) C. Fisković (1959), str. 37, 38, 60.

10) Č. Iveković, Građevinski i umjetnički spomenici Dalmacije, Zadar, t. 46, 47; C. Fisković (1959), str. 55; C. Fisković (1961), str. 67.

NICOLAS LE FLORENTIN A ZADAR

KRUNO PRIJATELJ

Dans cette étude on publie (sur la base de la transcription faite par G. Praga dans le manuscrit de la Bibliothèque Marciana à Venise, Marc. Ital. VI, 528, n. XXIV) un document du 24 Octobre 1485 dans lequel le sculpteur Nicolas le Florentin, élève de Donatello, s'oblige, vis-à-vis de l'Abbé du Couvent des Bénédictins de Sv. Krševan à Zadar, Déodat Venier, à exécuter pour le couvent certaines fenêtres richement décorées d'ornements et de représentations figuratives, avant la fin Août 1486. La découverte de ce document établit pour la première fois le séjour certain de Nicolas le Florentin à Zadar et révèle sa façon de travailler. A l'occasion de la découverte de ce contrat, l'auteur met en discussion la datation de toutes les oeuvres connues du Florentin à Zadar sur lesquelles C. Fisković a récemment écrit en détail, et conclut que le dessous de fenêtre de la maison Pasini et le blason de la famille Detrico dans l'église des Franciscains peuvent être datés de l'époque du séjour que fit ce maître à Zadar, sans exclure la possibilité que les autres travaux du même maître à Zadar (dessous de fenêtre de la maison Ghirardini et tympan du portail du palais da Ponte) soient aussi de la même époque. L'auteur fait aussi ressortir la possibilité que l'apparition caractéristique et spécifique à Zadar d'un assez grand nombre de dessous de fenêtre à représentations figuratives soit précisément la répercussion du séjour de Nicolas le Florentin dans cette ville, et des travaux qu'il y avait effectués.